

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΟΥ

ΥΠΟ
ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΥ

Σχολάρχου

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ:
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΕΡΓΙΟΥ Χ. ΡΑΦΤΑΝΗ

1879

ΓΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

Ο βίος τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν εἶναι ἀναμφιβόλως ἐν τῶν πολιτιμωτέρων καὶ εὐγενεστέρων τῆς ἀνθρωπότητος κληροδοτημάτων, δι' οὗ, ὡς διὰ φωτεινῆς νεφέλης, ποδηγετοῦνται τὰ ἔθνη εἰς τὸν προορισμὸν των, καὶ ὡς διὰ μυστικῆς κλίμακος ἀνυψοῦνται εἰς τὸ μεγαλεῖον των. Ἡ Ἑλλάς πλέον ἢ ἄλλη γυνία γῆς, διὰ τε τὴν μικρότητα τῆς χώρας, καὶ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, ἔχει σήμερον χρεῖαν τοιαύτης εὐνοϊκῆς τύχης. Διατοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἐπιχειρήσαντες τὴν σύνταξιν τῆς ἀνά χειρας Βιογραφίας, φρονούμεν ὅτι ἐκτελοῦμεν καθήκον ἐκ τῶν μάλλον ἱερῶν, ἀποτίνοντες οὕτω φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς ἓνα τῶν εὐκλεεστέρων ἀνδρῶν τῆς πατρίδος, καὶ μεταδίδοντες τοῖς ἐπιγνημομένοις ὑπέδειγμα βίου ἀξιωμαίητου.

§ Α'.

Ἡ κοίτη, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἡ οἰκογένεια τῶν ἐν Λευκάδι Βαλαωριτῶν, εἶναι ἢ ἐπὶ τῆς γέτονος Ἡπείρου κόμης Βαλαώρα, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Λούρου, ὀλίγας ὥρας τῆς Ἀρτης ἀπέχουσα. Καίτοι δέικνυται αὕτη σήμερον πενηχρά καὶ κατερειπωμένη, ὀλιγίστας ἀριθμοῦσα καλύβας, οὐχ ἥτιον ὅμως ἐν προγενεστοῖς χρόνοις ἀνεδείξεν ἄνδρας, διακριθέντας ἐπὶ ἐλευθεροφροσύνη καὶ ἡρωϊσμῷ. Ὅταν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ.^{ης} αἰ.

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

χετο ἐπὶ ὅλην τριακονταετίαν (ἀπὸ 1684—1715) ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας, τότε ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, μετὰ καὶ ἄλλων γενναίων ὠπλαρχηγῶν, ἐξηγέρθησαν ἀτρόμητοι οἱ ἀρματοῦλοι Χρῆστος Βαλαωρίτης, καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς Μόσχος, γενεάρχαι τοῦ ποιητοῦ μας. Οὗτοι, ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον ἐτήρησαν διὰ τῶν ὄπλων τὸ ἀρματολικίον τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ Βάλτου, ἔλαβον παρὰ τῆς Ἑνετικῆς κυβερνήσεως εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἀγωνίων των, καὶ τῆς καταστραφείσης περιουσίας των ἐκτεταμένης γαίας ἐπὶ τῆς γείτονος Λευκάδος, ἔνθα καὶ μεταβάντες ἀπεκατεστάθησαν πανοικεῖ. Ἄμα δὲ τῇ μετοικεσίᾳ των ἠξιώθησαν καὶ τοῦ προνομίου τῶν εὐπατριδῶν, καταλεχθέντες εἰς τὸ χρυσοῦν καλούμενον Βιβλίον τῆς Λευκάδος (Libro d' oro) τῇ 26 Μαΐου 1702, ὡς προκύπτει ἐκ τινος αὐτοῦ ἀντιγράφου, τηρουμένου εἰς χεῖρας τοῦ συμπολίτου μας Δημ. Θεριανοῦ (1). Ὁ οἰκογενειακὸς τῶν Βαλαωριτῶν τάφος, δεῖκνυται εἰς τὸν ἐν Λευκάδι ναῦν τοῦ Σωτήρος, φέρων ἐπιγραφὴν, ἀνατεθεισαν τὸ 1834 παρὰ τῶν ἐπιγονομένων ἀδελφῶν Ἀθανασίου, Εὐστάθιου καὶ Ἰωάννου. Ἐχει δὲ οὕτως:

ΜΟΣΧΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ
 ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ
 ΕΚ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΑΛΑΩΡΑΣ
 ΕΠΙ ΤΩ: ΑΜΒΡΑΚΙΚΩ: ΚΟΛΠΩ: ΚΕΙΜΕΝΗΣ
 ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΝΕΤΩΝ ΕΚΑΤΟΝΤΑΡΧΟΣ
 ΟΓΔΩΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΕΝΟΣ ΕΤΩΝ ΑΠΟΒΙΩΣΑΣ ΤΩ: 1737
 ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ
 ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
 x. r. λ.

Αἱ γενναῖαι τοῦ Μόσχου πολεμικαὶ ὑπηρεσίαι, ἀπολέσαντος

(1) Τὸ Βιβλίον τοῦτο φέρει τὴν ἐπιγραφὴν—«Privilegi

καὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα κατὰ τὴν Καβοράκι μάχην, ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ ἐπισήμων Δουκικῶν διαταγμάτων, δημοσιευθέντων ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ Διάκου (1). Ὁ Μόσχος ἀπέκτησε δύο υἱούς, Γεώργιον καὶ Ἀναστάσιον, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος, ἐφάμιλλος τοῦ πατρὸς, διεκρίθη ἐπὶ ἀνδραγαθήμασι, γενναίως ἀγωνισάμενος κατὰ τε τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Βονίτισης, καὶ τὴν αἱματηρὰν πρὸς τοὺς Τούρκους ναυμαχίαν ἐν τῷ Κερκυραϊκῷ πορθημῷ, τῇ 8 Ἰουλίου 1719, ὡς μαρτυροῦσιν ἕτερα ἐπίσημα ἔγγραφα, καταχωρηθέντα καὶ ταῦτα ἐν τῷ Διάκῳ (2). Ὁ δὲ Ἀναστάσιος κατέλιπεν υἱὸν Χαράλαμπον, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν οἱ ρηθέντες Ἀθανάσιος, Εὐστάθιος, καὶ ὁ τοῦ ποιητοῦ μας πατήρ Ἰωάννης, ἀνὴρ διακεκριμένος ἐπὶ πολιτικῇ συναίσει, καὶ τὰ πρῶτα ἐν Λευκάδι φέρων. Οὗτος ἐπὶ Ἀγγλικῆς προστασίας πολλάνης ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἐξελέχθη ἀντιπροσώπος ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ, καθὼς καὶ πολλάνης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀνυψώθη εἰς τὴν ὑπάτην τοῦ Γερουσιαστοῦ ἔδραν, ὑπερητήσας πάντοτε τὴν πατριδα μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρησέως. Ἀπέθανε δὲ τὸν Μάρτιον τοῦ 1856.—Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις εἶναι ἡ γενεαλογικὴ σειρά τοῦ ἀνδρὸς, οὗ τὴν βιογραφίαν προεθέμεθα νὰ συντάξωμεν.

§ Β'.

Ὁ Ἀριστοτέλης (ὁ καὶ Μόσχος καλούμενος εἰς μνήμην τοῦ περιφανοῦς προγόνου του) ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τὴν 2 Αὐγούστου 1824. Δεξιᾶς τυχὼν φύσεως, καὶ μικρὸθεν πρὸς τὰ

della clarissima Comunità di S^a Maura, instituita dal serenissimo Francesco Morosini, Capitan Generale della Repubblica Veneta l' anno 1684, li 23 Febbrajo, ed approvata dal Veneto Senato.»

(1) σ. 168. Ἐκδ. Ἀθην. 1867.

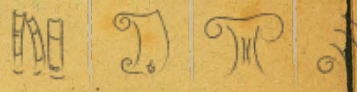
(2) σ. 171.

ΙΛΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

γράμματα βλέπων, δὲν ἐβράδυνε νὰ διακύσῃ τὰς πρώτας αὐτοῦ σπουδὰς εἰς τὸ ἐν Λευκάδι δευτερεῦον Σχολεῖον, καὶ νὰ μεταβῆ νεαρὸς ἔτι εἰς τὴν ἐν Κερκύρα Ἀκαδημίαν. Ἐκεῖθεν, τυχὼν τοῦ Ἀπολυτηρίου, ἀπῆλθεν εἰς Ἑλβετίαν, καὶ φοιτήσας εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ Κολέγιον, ἠξιώθη τοῦ πτυχίου προλύτου ἐν ὠραίοις γράμμασι (bachellier en belles—lettres), καὶ τοῦ ἐτέρου ἐν ἐπιστήμασι (bachellier en sciences). Ἀκολουθῶν μεταβάς εἰς Παρίσιους, καὶ ὑποστὰς τὰς νενομισμένας ἐξετάσεις, ἐνεγράφη φοιτητὴς εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ δικαίου ἠναγκάσθη ὁμοῦς λόγῳ ὑγείας νὰ διακύβῃ πρὸς καιρὸν τὰς σπουδὰς του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λευκάδα. Κατὰ δὲ τὸ 1846, ἀπῆλθεν εἰς Πίσσαν τῆς Τσκαῆνης, καὶ φοιτήσας ἐπὶ τριετίαν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον, προσηγορεύθη διὰ διαπλώματος νομοδικάτωρ, ἄγων τὴν ἡλικίαν ἐτῶν εἰκοσιπέντε.

Αἱ τοιαῦται ὅμως περὶ τὰ νομικά σπουδαὶ οὐδέως συνεβιβάζοντο πρὸς τὰς ἐλευθερίους κλίσεις, καὶ τὸν εὐφρόνταστονοῦν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις διατοῦτο καὶ δὲν ἤργησε νὰ τὰς ἐγκαταλείψῃ. Ἡ ὀργῶσα φαντασία του, καὶ τὰ φλέγοντα τὴν ψυχὴν πατριωτικὰ αἰσθήματα δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ καταβῆ εἰς τὰ χαλαρά ἐκεῖνα πεδία, εἰς ἃ συνήθως ἔρπει ἢ ἄλλως ὑψηλὴ τῆς Θέμιδος ἐπιστήμη. Ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο ποιητὴς, καὶ ποιητὴς οὐχὶ ἐκ διδασκαλίας, ἀλλ' ἐκ κοιλίας μητρὸς ὁ δαίμωνιος αὐτοῦ νοῦς, ἐμφορούμενος πάντοτε ἀπὸ τὰς εὐκλείεις διαφορὰς τοῦ ἔθνικου παρελθόντος, ἀπὸ τὰς γλυκείας αὔρας τοῦ ἐνεστώτος, ἀπὸ τὰ χαυσίπτερα ὄνειρα τοῦ μέλλοντος, ἐφαίνετο ἔσαι ἀνάρπαστος εἰς κόσμον ὅλως ἰδανικόν, ἐνθα ἡ καρδιά του ἐσκίρτα παράφορος, καὶ ἐμεθύσκετο ἀπὸ οὐράνιον ἀγαλλίασιν ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη ἀναμφιβόλως ποιητὴς. Ἀλλὰ πρὶν ἐξετάσωμεν τὸν ἄνδρα ὑπὸ τὴν ἔσφιν ταύτην, ἥτις καὶ ἰδιαζόντως χαρακτηρίζει αὐτὸν, κρίνομεν εὐλογον νὰ ρίψωμεν πρώτου βλέμμα ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου.

Μετὰ τὰς ἐν Εὐρώπῃ σπουδὰς του ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκατασταθεὶς (τὸ 1850) εἰς τὴν μικρὰν μὲν, ἀλλὰ προσφιλεῖ αὐτῷ γῆν τῆς γεννήσεώς του, δὲν ἐβράδυνε νὰ συναίψῃ γάμον (τὸ 1852) μετὰ τῆς εὐγενεστάτης δεσποσύνης Ἐλοΐσίας, νεάνιδος ὑψηλῆς ἀνατροφῆς, καὶ θυγατρὸς μονογενοῦς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Αἰμιλίου Τυπαλδου, ἀνδρὸς διακεκριμένου ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ Ἰταλίας τε καὶ Ἑλλάδος. Ἐν τοῖς κόλποις τῆς περιφανοῦς αὐτοῦ καὶ πλουσίας οἰκογενείας ἐντρυφῶν, ἐπεδίδετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς φιλὰς αὐτῷ καλλιλογικὰς μελέτας, καὶ προπάντων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεαροῦ ἔθνους μας, ἐξ ἧς καὶ ἠρύσατο τὴν ὕλην τῆς πολυτίμου ποιήσεώς του. Ἀναλογιζόμενος δὲ, ὅτι πρὸς οὐ ἐδίωκεν ὑψηλὸν σκοπὸν, μεγάλως συνετέλει ἡ ἐμβρυοῦς μελέτη τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἣν μετὰ πολλῆς θλίψεως ἔδωπε παρὰ τῶν λογίων μας περιφρονουμένην, αὐτὸς δὲ τούναντίου ἐζώρει ὡς τὴν πλαστικωτάτην καὶ ποιητικωτάτην, ὡς τὸ μόνον προσφυὲς ἐνδύμα τῆς ἐθνικῆς μας ποιήσεως, ὡς τὸν ἀπόρητου κρίκου, τὸν συνδέοντα τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἡμετέρας φυλῆς (1).—ἀναλογιζόμενος, λέγω, τὴν σπουδαιότητα τῆς τοιαύτης μελέτης, δὲν ὠλεώρησε τοῦ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰς κοινωνικὰς αὐτοῦ ἐξεις αὐτῷ πως παραδέξας, ὥστε νὰ χαίρῃ συνδιατρέβων καὶ συνδιαλεγόμενος μετὰ ἀνθρώπων τῆς ἐσχάτης τάξεως τοῦ λαοῦ. Τώρα μὲν ἐξήρχετο εἰς τοὺς ἀγροὺς μετὰ τῶν γεωργῶν, ἵνα μαυθαίῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ἀρότρου των, τώρα δὲ περιεφέρετο εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς μετὰ τῶν ἀλιέων, ἵνα ἀκούῃ τὰ ὄνοματα τῶν ἐργαλείων των, τώρα δὲ εἰσῆρχετο εἰς τὰς καλύβας τῶν ποιμένων, ἵνα διδάσκηται φράσεις καὶ ἔθ.μα τοῦ ἀπλοικοῦ βίου των. Πολλάκις καὶ ἐγὼ πύτυχσα νὰ εὔρω αὐτὸν ἐν τῷ γραφίῳ του φιλοφρόνως ὑποδεχόμενον, καὶ μετὰ θρησκευτικῆς πρᾶσοχῆς ἀκροώμενον ταπει-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

Ἐν ἀφιερῶτ. ἐπιστολῇ.

νάς γράφας, διηγούμενας μυθάρια, ἢ ψαλλούσας νεκρικοὺς θρή-
 νους. Τὸν δημοτικώτατον τούτου βιον, ὃν περιπαθῶς ὁ Ἄρι-
 στοτέλης ἠσπάζετο, καὶ ὃν μέχρι τέλους ζωῆς ἀμετάτρεπτον ἐτή-
 ρησε, μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ Διά-
 κου του—»Τὸ κατ' ἐμὲ (λέγει) θέλω προσπαθῆσαι, ὅσον αἱ δι-
 »νάμεις μοὶ τὸ ἐπιτρέπουσιν, εἴτε εἰσερχόμενος εἰς τὴν καλύβην
 »τοῦ ποιμένος, εἴτε διατρέχων τὰ ὄρη καὶ τὰς θαλάσσας, εἴτε
 »παρευρισκόμενος ὅπουδήποτε ἢ χαρὰ ἢ ὁ πόνος ἐκδιάζει τὴν
 »ἐκδῆλωσιν τῶν αἰσθημάτων, νὰ συλλέγω, καὶ βαθυμῶδῶς νὰ δι-
 »καινίζω τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πεποι-
 »θῶς ὅτι ἐν αὐτῇ λαθάνει ὕλη εἰς γλωσσολογικὰς μελέτας, καὶ
 »αὐτὸς ὁ ἀπόρρητος σύνδεσμος, ὁ δεικνύων τὴν γνησιότητα τῆς
 »καταγωγῆς, ὁ μαρτυρῶν ὅτι ὁ πέλεκυς τῆς ξεινοκρατείας οὐδέ-
 »ποτε ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἡμετέρας φυ-
 »λῆς» (1).

Ἄλλ' ἡ μεγάλη αὕτη περὶ τὴν γλῶσσαν ἀφοσίωσις του, καὶ
 αἱ οὕτως εἰπεῖν ἰδιότροποι ἕξεις του, ὅσον καὶ ἂν κατεκράτου
 αὐτὸν μετέωρον εἰς κόσμον ἰδανικόν, δὲν τὸν παρεκάλουν ὁμῶς
 τοῦ νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ εἰς ἃ ὄφειλε καθήκοντα ἐν τῷ πρακτικῷ
 βίῳ, ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ ὑπὸ τε τῆς σπουδαίας κοινωνικῆς θέ-
 σεώς του, καὶ τῶν πολυειδῶν πρὸς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς καὶ ἄλ-
 λογενεῖς σχέσεών του. Καὶ ἀληθῶς οὐδεὶς τοῦ Ἀριστοτέλους ὑ-
 πῆρχε προθυμότερος καὶ δραστηριώτερος ὅταν μάλιστα προέ-
 κειτο περὶ εὐεργεσίας φίλου ἢ συμπολίτου, ἢ περὶ συμφέρου-
 τος πατρίδος ἢ ἔθνους. Ταχύτατος πάντοτε εἰς τὴν ἐπιτελεσιν
 τοῦ ἀγαθοῦ, βραδυτάτος εἰς τὰ χαμερπῆ πάθη τῆς ἐκδικήσεως,
 ἀτάραχος εἰς τὰ θειλὰ βέλη τοῦ φθόνου, ἀνεξίτακος εἰς τοὺς
 πταίστας του, συνδιαλλακτικώτατος πρὸς τοὺς ἔχθρους του, δὲν
 ἐβράδυνε νὰ προσελκίσῃ τὴν γενικὴν τοῦ τόπου ὑπόληψιν καὶ
 ἀγάπην, ἣν θαυμασιῶς ἐπηΐξανον τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἄλλα

αὐτῷ ἐπιδαφιδευθέντᾳ πλεονεκτήματα. Τὸ ἵπποτικόν τῆς παρ-
 ρησίας του, τὸ φαίδρον τοῦ προσώπου του κατεγοήτευον καὶ αὐ-
 τὰς τὰς ἠλιθιώτερας καρδίας. Ἡ πατρίς πεποιοῦσα εἰς εἰλικρί-
 νειαν, καὶ τὰ σπᾶνια τοῦ ἀνδρὸς προτερήματα, οὐδαμῶς ἄλ-
 λοθι κατέφυγεν ἐν δειναῖς ἀνάγκαις, εἰμὴ εἰς τὴν ἀρωγὴν αὐ-
 τοῦ καὶ προστασίαν, βεβαία οὔσα, ὅτι οὐδέποτε θέλει διαφευ-
 σθῆ τῶν ἐλπίδων. Καὶ τῷ ὄντι, ἐν καταστροφαῖς σεισμῶν, ἐν
 φιλανθρωπικαῖς ἐράνοις, ἐν ἐπιδημικαῖς νόσοις, πάντοτε τοῦ Ἄρι-
 στοτέλους ἡ θεοῖα ἐξετείνετο ἐλευθέρως. Εἰς τὰς ἐπιμόνους αὐ-
 τοῦ ἐνεργείας ὀφείλει ἡ Λευκάς καὶ τὴν σύστασιν τῶν δύο αὐ-
 τῆς ζωτικωτάτων καταστημάτων, τοῦ τε Πρωτοδικίου καὶ τοῦ
 Γυμνασίου. Διὰ τὰς γενναίας δὲ ταύτας πρὸς τὴν πατρίδα ἐκ-
 δουλεύσεις οἱ συμπολίται του βαθεῖαν αἰσθανόμενοι τὴν εὐγνω-
 μοσύνην, ἐθεώρου καθήκον ν' ἀποδώσιν ἐκάστοτε τῷ ἀνδρὶ
 τὰς ἐξοχωτέρας, ὧν εἶχον τιμὰς, νῦν μὲν ἐλιγόντες αὐτὸν μέ-
 λος εἰς τὰς ἐγχωρίους Ἐπιτροπὰς, νῦν δὲ πληρεξούσιον ἐν τῇ
 ἐθνικῇ Συνελεύσει, αἰετοτε δὲ καὶ ἀπαραβάτως ἀντιπρόσωπον ἐν
 τῇ βουλευτικῇ παλαιστῆρα. Πᾶσα τῷ Ἀριστοτέλει ἀπονεμομένη
 ἕξωθεν τιμὴ ὑπελαμβάνετο ὡς εὐδαλῆς τῆς πατρίδος στέφανος,
 καὶ πᾶς πολιτικὸς ἢ ποιητικὸς θριαμβὸς του κατεμάγευε τὰς καρ-
 δίας ὅλων. Ἐκ τούτου τὸ 1857, ὅτε τὸ πρῶτον ἐτέθη ἡ καλ-
 πη τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς βουλευτοῦ, ὁ λαὸς παράφορος κατη-
 σπάζετο αὐτὴν ὡς χρῆμα τῆς πατρίδος πολύτιμον, καὶ ὡς αἰῶ-
 νον μέλλοντος αἰσιωτέρον· τὸ δὲ 1872, ὅτε διαφροστεφῆς ἐπανήρ-
 χετο ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ φλογεροῦ Διδυράμ-
 βου του, ἅπασα ἡ Λευκάς, παρασκευασθεῖσα εἰς ὑποδοχὴν, εἶ-
 χε μεταβληθῆ εἰς παράδεισον μυρσινῶν, καὶ οὐρανομήκης ἀψὶς
 ἐφαίνετο ἀνεγειρμένη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως, ἐφ' ἧς ἐμελλε
 νὰ τελεσθῆ ἡ ἀπονομὴ χρυσοῦ ἀριστείου μετ' ἐπιγραφῆς—Τῷ
 ἐθνικῷ ποιητῇ Ἀριστοτέλει Βαλαωρίτῃ ἡ
 Λευκάς σεμνυνομένη» (1)· ἐνὶ λόγῳ ὁ Ἀριστο-

(1) σ. 52 Ἐκδ. Ἀθην. 1867.

τέλης ἦν ἐν τῇ μικρᾷ πατρίδι του ὅ, τι ἐπίζηλον, ὅ,τι προσφι-
λές, ὅ,τι ἀξιολάτρευτον.

Ἄλλ' ὁ βίος τοῦ ἀνδρός, ὅσον ἐνδοξος καὶ ἂν ὑπῆρξε, δὲν
ὑπῆρξεν ὅμως καὶ εὐτυχής. Ἡ αὐαίσθητος αὐτοῦ καρδία, εὐ-
ρίσκουσα πάντοτε τὴν τροφήν της εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φι-
λοστοργίαν, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰς σκληράς τοῦ οἴκο-
γενειακοῦ βίου δοκιμασίας· ὑπέκυψε καὶ αὕτη θύμα εἰς τὴν
σιδηρᾶν μαστίγα τῆς εἰμαρμένης! Ὁ ἐν βραχυτάτῳ διαστήμα-
τι ἐπισυμβὰς θάνατος πατρὸς καὶ μητρὸς, προπάντων δὲ ἡ ὀδυ-
νηρὰ ἀποστέρησις τοῦ πρώτου καρποῦ τῆς συζυγικῆς ἀγάπης,
τῆς τρυφερᾶς αὐτοῦ Μαρίας (τὸ 1836), κατεμάρανον τὰ ρό-
δα τῆς νεότητός του, καὶ κατεσκίασαν τὴν περὶ αὐτὸν αἴγλην.
Τὸ κρύφιον ἄγγελος τῆς τετραυματισμένης καρδίας του δὲν ἔ-
παυε καταβιβρώσκου αὐτὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη—«Οἱ χρόνοι (ἔγρα-
» φεν ὁ ἴδιος πρὸς τὸν πενθερὸν του, τὸ 1837), οἱ χρόνοι πα-
» ρέρχονται, καὶ ὁ θάνατος ἐχάραξεν ἤδη ἐπὶ τοῦ μετώπου μου
» τὰς πρώτας του ρυτίδας. Ἦρπασεν ἀνιλεῶς ἀπὸ τῶν χειλέ-
» ων μου τὸ πρῶτον ἄθος τῆς ἀγάπης μου! . . . Αἰσθάνομαι
» ἀκόμη ἐπὶ τῆς καρδίας μου ὅλον τὸ θᾶρος τοῦ χόματος, τὸ
» ὅποιον ἔρριψα ἐπὶ τῆς Μαρίας μου! Εἰς τρεῖς μῆνας ἔθαφα
» τὴν μητέρα μου καὶ τὸν πατέρα μου! . . . Ἐμεινα ὄρα-
» νός! . . . Αἱ ἐπανειλημμένα αὐται καταστροφαὶ μ' ἐπλή-
» γωσαν καιρίως. Ἐστέναξα ἐκ βάθους καρδίας μου ἡμέραν καὶ
» νύκτα. Ἐξήντησα τὰς δυνάμεις μου. Ἠσθανόμην τὴν χει-
» ρα τοῦ θανάτου σφραγίζουσαν τὰ βλέφαρά μου . . . Αἱ εὐ-
» χαί σου, τὰ δάκρυά σου, ἀλλὰ ἱερώτερα δάκρυα, μ' ἔσωσαν
» ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου—» (1).

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ μικρᾷ Λευκάδι κοινο-
νική τοῦ Ἀριστοτέλους θέσις, καὶ τοιαῦται αὐτῆς αἱ πικραὶ πε-
ριπέτειαι. Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα φοβεράν ἄμα καὶ ἀναμφι-ε-

(1) Μνημ.σ. ἐν ἀφιερωτ. ἐπιστολῇ.

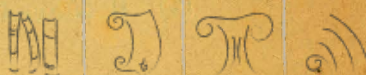
κτον ἀλήθειαν, ὅτι ὁ ἐπὶ κηρος τῶν θνητῶν βίος, ὅσα καὶ ἂν ἐνι-
σχύνται διὰ τοῦ πλοῦτου, ὅσα καὶ ἂν λαμπρύνηται διὰ τῆς
ἐπιστήμης, ὅσα καὶ ἂν ὑψοῦται διὰ τῆς δόξης, εἶναι ἀδύνα-
τον νὰ ὑπεκφύγῃ τὰ δῆγματα τοῦ ἐν τοῖς μυχοῖς αὐτοῦ ἀ-
κοιμήτου σκώληκος, τοῦ ἀπομυζῶντος τὴν ἱκμάδα τῆς ζωῆς, καὶ
ἐπισπεύδοντος τὴν καταστροφήν της.

§ Δ'.

Ἄλλ' ὅσα σιδήρεια καὶ ἂν ὑποτεθῶσι τὰ βέλη τῆς σκλη-
ρᾶς εἰμαρμένης, οὐδέποτε ἐδόθη αὐτῇ νὰ καταστρέφῃ κατὰ
βούλησιν καὶ τὰς μεγαλοφυεῖς ἐκείνας ὑπάρξεις, τὰς ὁποίας εὐ-
δοκία τοῦ Ὑψίστου ἀποστέλλει ἐνίοτε ὁ οὐρανὸς πρὸς ἐπιτέλε-
σιν ἀρρήτων βουλῶν, καὶ τῶν ὁποίων πατρίς ὠρίσθη, οὐχὶ ἡ
πυργηρὰ καὶ στενόχωρος ὀπή, εὐθα ἡ τυφλὴ τύχη ἤθελε ρίψει
αὐτοὺς, ἀλλὰ σύμπας ὁ τοῦ ἔθνους ὄρξων, καὶ μετὰ τοῦ ἔθνους
σύμπασα ἡ οἰκουμένη—«ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ πατρίς.»—
Ἡ μεγάλη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδέα, ὑφ' ἧς ἐνεφορεῖτο ὁ δαιμόνιος
νοῦς τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ δι' ἧς, ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου, πολ-
λάκις ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος,

«Ἐξήτραπτε, ἑβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα»

ἡ μεγαλοφυγῆς, λέγω, αὕτη ἰδέα, ἡ διαλαμπρύνουσα τὰς σε-
λίδας τῶν ὠραίων ποιημάτων του, ἀναδεικνύει αὐτὸν βεβαίως
ἄνδρα ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες προσεῖλκυσαν τὸν θαν-
μασμὸν τοῦ ἔθνους, καὶ προωρίσθησαν ν' ἀποτελέσωσι τὸν πυ-
ρῆνα τῆς Πανελληνίου ἐνότητος. Ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης, τῆς
ἐπὶ αἰῶνας παρηγορησάσης τοὺς ὑπὸ δουλείον ἡμᾶρ στενάζον-
τας ἀδελφοὺς μας, ὁ Ἀριστοτέλης οὐδέποτε ἀπηπόδησε λόγῳ καὶ
ἔργῳ ἀγωνιζόμενος, ὅτε μὲν ἀναζοπυρῶν αὐτὴν διὰ πάσης ὑλι-
κῆς ἐνεργείας, ὅτε δὲ ἐμφυσῶν διὰ τῆς Μούσης του εἰς πᾶσαν
Ἑλληνικὴν καρδίαν. Ἐκ τούτου οὐδεμίαν ποτὲ ἠκούσθη ἔθνι-
κὴ κίνησις, οὐδεμίαν ποτὲ συνεκροτήθη ἔθνικὴ εἰταιρία, εἰς ἣν
αὐτὸς μὴ μὴ συμμετέσχευ ὡς μέλος ἐπίσημον καὶ ἐνεργόν

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

Τὸ 1834, ὅτε ἐν Ἠπείρῳ ἐδρόντησε τὸ πρῶτον ἀρματολικὸν πυροβόλον, ὁ Ἀριστοτέλης ἐμπλησθεὶς ὑπὸ ἐθνουσιασμοῦ ἀκρα-
 τήτου, ἀνεπήδησε ταχὺς ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ γηραιοῦ Πίνδου
 του, παρέχων χρήματα ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ ἐξοπλίζων μαχη-
 τὰς Λευκαδίου· τὸ δὲ 1860, κατηχηθεὶς εἰς τὰ ἀπόρρητα τῶν
 Ἀνατολικῶν κομητῶν ὑπὸ Θ. Κλαδά, συνήργει ὑπὲρ τῆς ταυ-
 τοχρόνου λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Ἰταλικοῦ ζητήματος. Ὅτε
 δὲ (1861) ὁ ἐν Παρισίοις Γεράρδος συνεβούλευε τὸν διαμελι-
 σμὸν τῆς Τουρκίας, ἕτεροι δὲ τὴν συνένωσιν Σλάβων καὶ Ἑλ-
 λήνων πρὸς ἐκτείναν τὸν βαρβάρου ζυγοῦ, ὁ Ἀριστοτέλης δρα-
 τήμενος τῆς προσφύρου εὐκαιρίας ὑπὲρ τῆς ποθητῆς αὐτοῦ μεγά-
 λης ἰδέας, δὲν ἔπαυε διατρέχων ὄρη καὶ θαλάσσας, νῦν μὲν εἰς
 Μαυροβούνιον ἵνα μεταφέρῃ χρηματικὰς συνεισφορὰς ὁμογενῶν
 καὶ ξένων, νῦν δὲ εἰς Ἠπειροὺν καὶ Θεσσαλίαν ἵνα ἐξορμᾷ
 τοὺς ἐκεῖ διὰ τῆς ὁμολογουμένης φλογεράς ρητορείας του (1). Ἄλλ'
 ἔφθασε τέλος πάντων καὶ ἡ ποθητὴ ἡμέρα, καθ' ἣν, προτα-
 δεύσας (τὸ 1863) ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ τῆς πολυθρῦλλου Ἐνώ-
 σεως, συνετάχθη καὶ συνυπεγράφη τὸ περὶ ταύτης ψήφισμα.
 Τότε ὁ Ἀριστοτέλης ἠξιώθη τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τοῦ νά. κατα-
 λεχθῆ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἣτις ἐμελλε νά προσφέρῃ τῷ βα-
 σιλεῖ Γεωργίῳ τὴν Κυριαρχίαν τῆς Ἑπτανήσου. Ἐν τῇ περι-
 στάσει ταύτῃ, διαβάς ἀπὸ Ζακύνθου, καὶ γοητευθεὶς ἀπὸ τὰς
 ἐκεῖ ἔθνικὰς ἐπιδείξεις τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν λαοῦ, ἀπήγ-
 γειλε τὴν συγκινητικὴν ἐκείνην ὁδὸν του,

» Ἄνοιξε, μάννα μας γλυκειά, τὴν ἀφθαρτὴν καρδιά σου,
 • Κῆ ἀγκάλιασέ το τὰ φτωχὰ, τὰ μαῦρα τὰ παιδιὰ σου» (2)

« Πάταγος (λέγει ἡ Ἱστορία), πάταγος καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ χει-
 » ροκροτήσεις κατεπλήρωσαν τὸν ἀέρα. Οἱ ἐθνουσιῶντες Ζακύν-
 » θιοὶ κατησπάζοντο χεῖρας καὶ πόδας τοῦ ποιητοῦ, ἐκφράζον-

(1) Χιωτ. Ἰστ. Ἰον. Κρατ. Τόμ. Β'. σελ. 443, 446, 510.
 (2) Μνημόσ. σ. 171. Ἐκδ. Ἀθ. 1868.

» τες οὕτως αἰσθήματα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης. Περικαλ-
 » λέστατα κοράσια ἔστειλαν τὴν κορυφὴν του με ποιητικὴν δά-
 » φνην. Ὡς μία ἀποθέωσις ποιητοῦ φαίνεται ἡ ὁμήγηρις ἐκεί-
 » νη!...» (1). Ἄλλ' οὐ σμικρὰς βοηθείας προσήνεγκεν ὁ
 ἀνὴρ καὶ κατὰ τὴν μετ' ὄλεγον (τὸ 1867) ἐκτραγείσαν ἐν Κρήτῃ
 αἱματηρὰν ἐπανάστασιν τότε, καὶ ὡς ἄτομον, καὶ ὡς μέλος
 τῶν ἐθνικῶν κομητῶν, οὐ μόνον γενναίως διεβίβαζεν ἐκεῖ χρη-
 ματικὰς χορηγίας, ἀλλὰ καὶ μαχητὰς ἐξοπλίζων ἀπέστειλεν ἐν
 δὲ τῇ Λευκαδί ἀναπετάσας τὰς πατρικὰς του ἀγκάλας, ὑπεδέ-
 χετο φιλοστόργως τὰ θύματα τῆς μουσουλμανικῆς θηριωδίας.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ὁμῶς ἀποτυχίαι τῶν ἔθνικῶν τούτων κινή-
 μάτων, ἀποδιδόμεναι προσάντων εἰς τὴν ἀναληγσίαν τῆς Εὐ-
 ρώπης, καὶ εἰς τὴν ὑποῦλον αὐτῆς πολιτικῆν, ἐψύχραναν ἐν
 Ἑλλάδι τὸ φρόνημα τῆς μεγάλης ἰδέας, καὶ ἐπὶ πολ-
 λά ἔτη τὰ χρυσὰ ὄνειρα τοῦ Ἑλληνικοῦ μεγαλείου εἶχον ἀ-
 ποχαριτεῖσαι τὰς ἀκτὰς μας. Τότε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπηυθι-
 κῶς, ἀπεσύρθη (τὸ 1869) τοῦ βουλευτικοῦ βήματος, καὶ ὑπη-
 ρέτει τὴν πατρίδα ὅπως ἄλλως ἠδύνατο (2). οὐδέποτε ὁμῶς ἔ-
 παυε τοῦ νά ἐξεγέρῃ, καὶ ἀνορθοῖ πάσαις δυνάμεσι τὸ πεπτο-
 κὸς φρόνημα τῶν ὁμογενῶν, καὶ νά ἐμφυσᾷ πνεῦμα ζωῆς εἰς
 τὴν ποθητὴν του μεγάλῃν ἰδέαν διατοῦτο καὶ τὸ 1872, κατὰ
 τὴν ἐξύμνησιν τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου ἀπαγγέλων τὸν φλο-
 γερὸν Διθύραμβόν του, ἐπεσφράγισεν αὐτὸν διὰ τῆς ὥρας ἐκεί-
 νης στροφῆς

(1) Χιωτ. Αὐτόθ. σ. 764.

(2) Ἵπηρετει δὲ τὴν πατρίδα οὐ μόνον διὰ λόγου καὶ με-
 ρίμνης, ἀλλὰ καὶ διὰ γενναίων δωρεῶν καὶ συνεισφορῶν, ἐξ ὧν
 δὲν πρέπει ν' ἀποσιωπηθῇ ἡ τὸ 1878, ἀποστολὴ τῆς πλου-
 ειωτάτης βιβλιοθήκης (ἐκ 5,000 τόμων) τοῦ μακαρίτου πεν-
 θεροῦ του Αἰμ. Τυπάλδου, πρὸς τὸν ἔφορον τῆς βιβλιοθήκης τῆς

ΙΑΚΩΒΑΤΕΠΙΘ
 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

»Κοιμάται κῆ ὄνειρεύεται . . . Καὶ τότε θὰ ξυπνήσῃ,
 »Ὁσταν ᾿ς τὰ δάση, ᾿ς τὰ βουνά, ᾿ς τὰ πέλαγα βροχήσῃ
 »Τὸ φοβερό μας κήρυγμα—Χτυπάτε, Πολεμάρχοι,
 »Μὴ λησμονήτε τὸ σχοιρὶ, παιδιὰ, τοῦ Πατριάρχῃ.»

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὑπήρξεν ὁ βιογραφούμενος ἀνὴρ ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ αὐτοῦ σταδίῳ, ἀπ' ἐνὸς μὲν προσκτιθασάμενος τὴν ἀγάπην τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος, καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ Πανελληνίου, ἀπ' ἐτέρου δὲ ἀξιωθείς κατὰ καιροὺς καὶ οὐκ ὀλίγων βασιλικῶν τιμῶν, διότι ἐκοσμήθη μὲ τὸν σταυρὸν τῶν ταξιαρχῶν τοῦ σωτῆρος τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο ἀξιωματικὸς τοῦ Ἰταλικῆ στέμματος, καὶ τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου, ἔλαβε τὸ παράσημον ἀξιωματικῆ τοῦ Δανεμβέρ τῆς Δανίας, ἔτυχεν ἐκείνου τῶν ταξιαρχῶν τοῦ Ἁγίου Βλαδμίρου τῆς Ρωσσίας, ἐκείνου τῆς Ὀλανδίας κ. τ. λ.—Ἀλλὰ τοιοῦτος διατελών ἐν τῷ πρακτικῷ κόσμῳ, τίνα ἄραγε θέσειν κατέχε καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἐπιστήμης ;

§ Ε'.

Ἐπομεν προοιμαζόμενοι, καὶ αὖθις ἐπαναλέγομεν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο ποιητὴς, καὶ ποιητὴς οὐχὶ ἐκ διδασκαλίας, ἀλλ' ἐκ κοιλίας μητρός. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην οὐ μόνον τὰ ἔργα αὐτοῦ διατρανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σοφῶν ἀνδρῶν γινώμαι ἐπισφραγίζουσι. Ταύτας εὐκόλως οἱ βουλλόμενοι δύνανται νὰ γνωρίσωσι διερχόμενοι τὰ περιοδικὰ τῆς Εὐρώπης, ὡς εἶναι ἡ Ἐπιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων, ἡ Φλωρεντινὴ Ἀνθολογία, τὸ Ἀθήναιον τῆς Βενετίας καὶ ἄλλα. Διάσημοι κριτικοὶ, οἷος ὁ Θωμαζέος, ὁ Καντοῦς, ὁ Βράνδος, ἡ Δόρα Ἰστρία ἐξαίρουσι θαυμασιῶς τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ μας. Ἡ μελαγχολικὴ αὔρα, τὴν ὁποῖαν ἀποπνεύουσιν αἱ σελίδες τῶν Μνημοσύνων του, ἡ φυσικότης τῶν ἐκεῖ περιγραφομένων χαρακτήρων, ἡ ἀφέλεια τῆς φράσεως, ἡ ἁρμονία τῶν στίχων ἀναδεικνύουσι βεβαίως τὸν κάλαμν του ἀμίμητον. Ὁ Βάγιας κατέχε ἐν αὐτοῖς τὴν πρῶ-

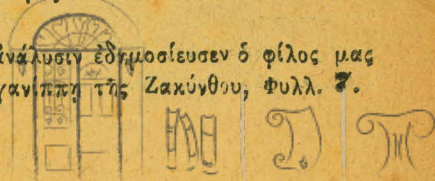
την θέσειν διὰ τε τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου του, καὶ τὴν φρυκώδη εἰκόνα τοῦ βρυκόλακα. Τὸ ποιητικὸν τοῦτο ἀνθύλλιον ἠξιώθη τιμῶν, ὅσων οὐδὲν ἕτερον μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Θωμαζέου, ἐσχολιάσθη παρ' αὐτοῦ διὰ σειρᾶς σπουδαιοτάτων ἄρθρων ἐν τῷ *Diritto di Torino*, καὶ εἶτα ἐν τῷ αὐτοῦ *Dizionario Estetic*, συμπαρεβλήθη πρὸς τὸ 31^{ον} ἄσμα τῆς κολλάσεως τοῦ Δάντου, ἔτυχε δευτέρας ἄλλης μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Pier-Martini*, ἐτέρας Ἀγγλικῆς ὑπὸ *Herbert* ἐν τῷ *Saturday Review* κτλ. Ἀλλὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην φήμην τοῦ ποιητοῦ μας λαμπροτέραν ἔτι ἀνέδειξαν αἱ μετ' ὀλίγον ἀναφανείσαι τραγικώταται σελίδες τῆς Κυρὰ—Φροσύνης ἐν αὐταῖς ὁ ποιητὴς συγκερὰ θαυμασιῶς τὴν θηριωδίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ μετὰ τῶν ἐρωτικῶν ἐπεισοδίων τοῦ Μουχάρρη, διδῶν οὕτως εἰς τὸ ἔργον του πλοκὴν καὶ ποικιλίαν. Διαιρεῖ αὐτὸ εἰς τέσσαρα ἄσματα, τὸ Μυστήριον, τὴν Μετανοίαν, τὴν Ἡμέραν τῆς Κρίσεως, καὶ τὴν Λιτανείαν ἐν ἐκάστῳ τούτων διαφαίνονται εἰκόνας γραφικώταται, καὶ διεγείρονται πάθη σφοδρότατα. Ἐν τῷ πρώτῳ φλέγει τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλῆ ἔρωτος ἀκατάσχετος, ὅσον καὶ κτηνώδης, ἐν τῷ δευτέρῳ ἀγνίζει τὴν ψυχὴν τῆς Φροσύνης πίστις θερμῆ, ὅσον καὶ ἀδιάσειστος, ἐν τῷ τρίτῳ ἐξάπτεται ἡ λύσσα τοῦ τυράννου πρὸς τὴν ἐκδίκησιν, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ κρατύνεται ἡ ἀπόφασις τῆς ἡρωίδος πρὸς τὸ μαρτύριον. Ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, ἡ διαμάχη τῶν πασῶν, ἡ ἐναντιοφάνεια τῶν εἰκόνων διεξάγονται καὶ οἰκονομοῦνται θαυμασιώτατα διατοῦτο ἡ Κυρὰ-Φροσύνη δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἐν τῶν περικαλλεστέρων ἀνθῶν τοῦ Παρνασσοῦ μας, ἐστεφανώθη μετὰ πολλῶν ἐπαίνων, καὶ ἐμελοδραματουργήθη Ἰταλιστὶ (1). Μετὰ ταύτην εἶδε τὸ φῶς ὁ ἀγγελομορφος Διάκος, τὸ γενναῖον παλληκᾶρι τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ ἰδανικὸν ἐμμεγαλεῖον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἄρματος.

(1) Κλειώ Ἀρ. 872.—Χιώτ. Ἐν βλέμμα εἰς τὰ κατα-
ΙΛΚΟΒΑΤΕΙΟΝ
 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

λισμοῦ, ἐν τῷ ἀτόμῳ τοῦ ὁποίου κατοπτρίζεται ὁ ἅγιος τοῦ χρι-
στιανισμοῦ ἡρώϊσμός, — ὁ ἡρώϊσμός ἐκείνος, ὅστις δὲν ἐξαγνίζε-
ται, εἰμὴ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ μαρτυρίου, — ὁ ἡρώϊσμός ἐ-
κείνος, ὅστις καταβάλλεται μὲν, ἀλλ' οὐδέποτε νικᾶται. Ἡ ἀή-
τητος τοῦ Σταυροῦ δύναμις ἐξοπλίζει τὸν Διάκον μὲ τὸν πνευ-
ματικὸν τῆς Πίστεως θώρακα, τὸν καθιστᾷ λευτόκαρδον εἰς τὰς
μάχας, ἀπτόητον εἰς τοὺς κινδύνους, ἀτρόμητον εἰς τὸ μαρτύ-
ριον τῆς σούβλας καὶ τῆς πυράς. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας, ἡ
ζώγρησις τοῦ χριστιανοῦ ἡρώος καὶ ὁ μαρτυρικὸς αὐτοῦ θά-
νατος, ἰδοὺ τὸ ἀντικείμενον τῆς λαμπρᾶς ταύτης Ἐσποποιίας,
ἧτις μὲ νέας ἔσπεψε δάφνας τὴν κορυφὴν τοῦ ποιητοῦ μας (1).

Ἄλλ' ἡ τῶν ἔργων τούτων ὑψηλὴ ἀξία δὲν ὀφείλεται κυρίως
εἰς τὰ πνευματικὰ τοῦ ποιητοῦ πλεονεκτήματα, ὅσον εἰς τὸν
ἐνσαρκωμένον ἑλληνισμὸν του, ἐξ οὗ ἡ φαντασία λαμβάνουσα τὰς
ἐμπνεύσεις τῆς ἀνεπτεροῦτο εἰς τὴν ἰδανικότητα. Ἐντεῦθεν κα-
τάρθωσεν αὐτὸς νὰ φιλοτεχνήσῃ τὸν ἰδιάζοντα ἐκείνου χαρα-
κτῆρα τῆς ποιήσεώς του, ὅστις ἀμυγῆς πάντος ξενικοῦ στοιχείου,
δικαιῶς προσαγορεύεται Ἐθνικός. Δι' αὐτοῦ ἀνεδείχθη
ὑπὲρ πάντας τοὺς ποιητὰς ὁ δημοφιλέστατος, δι' αὐτοῦ τὰ ἄ-
σηματὰ του ἀντηχοῦσι χαρμόσυνα εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν γω-
νίαν, ποῦ μὲν ἐξορμῶντα τὴν ἀρημάνειον νεολαίαν, ποῦ δὲ ἐξ-
άπτουτα τὴν ἐρωτόληπτον καρδίαν, ποῦ δὲ ἐνθουσιῶντα τὸν
ὄρεσιβιον κλέφτην, — δι' αὐτοῦ τέλος πάντων ἠξιώθη καὶ νὰ ὀ-
νομασθῇ Ἐθνικὸς ποιητῆς, καὶ ὡς τοιοῦτος νὰ προσ-
κληθῇ ἐν Ἀθήναις τὸ 1872, ἵνα προσαγορεύσῃ τὸν ἀνδριάντα
τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου ἐξῆλ-
τὸν φλογερὸν ἐκείνον Διθύραμβόν του, ὅστις εἶναι τὸ
ωδέστερον θυμίαμα, ὅπερ ἡ ἔθνικὴ εὐγνωμοσύνη ἠδύνατο
προσφέρει εἰς τοὺς πόδας τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου, καθὼς
ἡ ποιητικώτερα ἐκτύπωσις τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ αἰσθημά-

(1) Καλλίστην τοῦ Διακόνου ἀνάλυσιν ἐδημοσίευσεν ὁ φίλος μας
Π. Χιώτης τὸ 1867, ἐν Ἀγανίτῃ τῆς Ζακύνθου, φυλλ. 7.

των, ἅτινα εἰς τὰς ἑλληνικὰς ψυχὰς ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ ἱε-
ρὰ μνήμη τοῦ πρωτομάρτυρος. Τὸ ὄραϊον τοῦτο ἀνθος τῆς δη-
μοτικῆς μας Μούσης οὐ μόνον ἀνεύθη ὑπὸ πολλῶν καλλιλο-
γικῶν, ἀλλὰ καὶ πωνοίων μεταφράσεων ἠξιώθη. Ἰταλικῆς μὲν
παρὰ τῆς ποιητρίας Ἀγγελικῆς Πάλλη, Λατινικῆς δὲ παρ' ἡμῶν,
Γερμανικῆς δὲ παρὰ τοῦ Ἀ. Μαναράκη κ. τ. λ. Ἐν αὐτῷ ὁ ποι-
ητῆς παρίσταται ἀναπλῶν τὰ ἐκπληκτικὰ θαύματα τοῦ ἐνθό-
ξου μαρτυρίου. — Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ φοβεροῦ ἀντιῶλου,

• Χτυπάτε, Πολεμάρχοι !
• Ἀπ' ἄκρη ἔς ἄκρ' ὁ χαλασμός... κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη !»

ὁ Μωρητᾶς, ὡς γίγας, ἀναστήλονται πρῶτος, ἡ Ροῦμελὴ τὸν
ἀκολουθεῖ μουγγρίζουσα, τὰ Καλάβρυτα φρυάττουσι, τὸ Ζητού-
νιον καπνοβολεῖ, ἡ ἀνυπότακτος Μάνη ἐξαγριοῦται, τὸ ἀνυπό-
μονον Σοῦλι ἐρημοῦται, τὸ ἡρωϊκὸν Μισολόγγι ἐνταφιάζεται . . .
πανταχοῦ ἐρήμωσις, φρίκη, ἀπελπισία ! . . . πανταχοῦ κόκκαλα,
τρίμηματα, στάχτη ! . . . Καὶ ὅμως . . .

«Μ' αὐτὰ, μ' αὐτὰ τὰ κόκκαλα, τὰ τρίμηματα, τὴ στάχτη,
» Ἐχτίσαμε, πατέρα μου, τὴ φτωχικὴ φωνὴ μας !»

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις εἶναι καὶ ὁ φλογερὸς τοῦ ποιητοῦ μας Διθύ-
ραμβος, ὅστις ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ του συνεκίνησεν ὀλοκλήρων χι-
λιάδων καρδίας, καὶ ἀπέσπασε χαρὰς καὶ θλίψεως ἄφθονα
δάκρυα.

Ἡ κληρονομία, ἣν ὁ ποιητῆς κατέλιπεν εἰς τὸ ἔθνος εἶναι τὰ
ἀθάνατα αὐτοῦ ἔργα, καταλεγόμενα ὡς ἑπεται.

- α. Ἐκδοθεμένα.
- 1. Στιχοουργήματα. Κερκ. 1845, εἶτα Ἀθῆν. 1847.
- 2. Μνημόσυνα. Κερκ. 1857, εἶτα μετὰ ἐτέρων ἀνεκδότων
Ἀθῆν. 1868.
- 3. Κυρὰ Φροσύνη, καὶ Σήμετρον. Κερκ. 1859, εἶτα Ἀ.

4. Ἀθανάσιος Διάκος, καὶ Ἀστραπύγιαννος Ἀθήν. 1867.

5. Ὁ Ἀνδριάς τοῦ αἰοδίου Γρηγορίου Ε'. Ἀθήν. 1872.

6. Μικρά ἄλλα ποιημάτια δημοσιευθέντα ἐν Περιοδικῶν, ὧν τὰ ἐκλεκτότερα εἰσὶν, ἐν μὲν τῇ Ἑστία—Τὸ ρόδιον καὶ ἡ δροσοῦλα, ὁ Κανάρης, Ἐλεγεῖον ἐπὶ τῷ θανάτῳ Ἀντ. Κόνουδ' α' ρη, Ἡλίμνη (μετάφρασις), ἐπιτύμβειον εἰς τὸν ἀστρουόμον Σέκκην (μετάφρασις), καὶ ὁ Καλογιάννος.—ἐν δὲ τῇ Κορίνθῳ—Ἡ πρωτομαρτιᾶ, ἢ τὸ χειλιθόνη,—ἐν δὲ τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ—Ὁ Γῶγος, ἡ Φανερωμένη, ἢ Ἀγράμπελη, καὶ ὁ τυφλὸς Χορροβήτης.

β'. Ἀνέκδοτα.

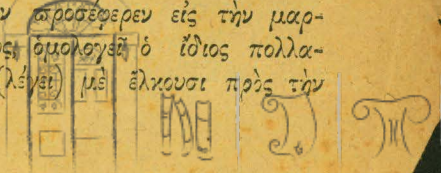
1. Ὁ Φωτεινός, ἐποποιία εἰς τρία ἄσματα.

2. Ὁ Κόμης Οὐγγλῖνος, μετάφρασις ἑμμετρος τοῦ 33 ἄσματος τῆς Κολάσεως τοῦ Δάντου.

Πολλὰ τῶν ἄσμάτων τοῦ ποιητοῦ ἐμελοποιήθησαν ὑπὸ διαφόρων, μάλιστα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Λαμπύρη, ὡς εἶναι ὁ Διθύραμβος, ὁ θούριος τῆς Πανεπιστημιακῆς φάλαγγος, ὁ Ρεμβασμὸς, τὸ Νανάρισμα, ἡ Φροσύνη καὶ ἄλλα.

§ ΣΤ'.

Τέλος πάντων τὸ 1878, ὅτε ὁ γηραιὸς Πίνδος ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ σείη τὴν ἡρώικην χαίτην του, καὶ μυκηθμοὺς νεκραναστάσεως ν' ἀντηχῶσιν αἱ βαθεῖαι φάλαγγές του, ὁ γενναῖος τῆς Ἠπείρου ἀπόγονος, ὁ ἀκούρατος Ἀριστοτέλης, ἀναδεχθεὶς κατ' ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Λευκαδί κομητάτου, ἀντεπροσπευεν ἐνταῦθα μεθ' ὑπερηφανείας τὴν ἐθνικὴν βούλησιν. Πυθον δὲ ἡ καρδιά του ἐπαλλεν ἀναμνηστικῶς τὰ ἱερά ὄστα τῶν προγόνων, καὶ πόσῃ λατρείᾳ προσέφερεν εἰς τὴν μαρτυρικὴν γῆν τῆς παλαιᾶς πατρίδος, ὁμοιογενὴς ὁ ἴδιος πολλαχού τῶν ποιημάτων του.—«Ἴσως (λέγει) με ἄλκουσι πρὸς τὴν

...όνων, ἴσως συνειδισα ἐκ νεαρᾶς
...σφούμενον ἐνώπιόν μου τὸν γηραιὸν
...σκιάν, τείνουσαν πρὸς ἐμὲ τὴν χεῖρα·
...ἀρνηθῶ, ὅτι καὶ ἂν εἰς μόνος παλ-
...τῇ καρδίᾳ μου, θέλω ἀφιερῶσαι αὐτὸν εἰς
...» (1). Καὶ ἀληθῶς μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐ-
...ἢ προσφιλῆς Ἠπειρος ἦτο τὸ γλυκὺ ὄνειρόν του,
...τῆς ὀμίλλας του, τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐνεργειῶν του.
...ρεῦ! ἐπέπρωτο νὰ στερηθῶμεν προῶτως τοιαύτης πο-
...ὑπάρξεως! καρδιακὸν νόσημα, κατατῆκον αὐτὸν πρὸ
...ἐπαπειλεῖ ἀπὸ ὄρας εἰς ὄραν τὸν θάνατόν του· ὀλί-
...ρότερον ἐβδομάδας ἔγραφεν ὡς ἐκ προαισθήματος εἰς
...τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων του—«Ὁ θεὸς νὰ δώσῃ προσε-
...νὰ συναντηθῶμεν ὡς πληρεξούσιοι μιᾶς μεγαλητέρας
...άδος. Εὐχου δὲ νὰ μὴ ἀποθάνω ἕως τότε, διὰ νὰ δυ-
...νὰ ψάλλω τὸ τελευταῖόν μου ἄσμα»—(2). Ἀλλὰ δὲν
...σεν ὁ ἠδυλάλος τοῦ Λευκάτα Κύκνος! ἀπέ-
...ἐν μέσῳ τῶν γλυκυτέρων ὀνειρῶν του, τὴν 24 Ἰουλίου 1879.

(1) Κυρὰ Φρος. ἐν Προλεγ. ἰδ. ἔκδ. Ἀθήν. 1868
(2) Δελτ. Ἑστίας, Ἀριθ. 136.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ
ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ
Α. 52.49.0014

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΕΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΕΟΥΡΙΟΥ